

Szerkesztette Deák Péter

Biztonságpolitikai kézikönyv

A könyv az Oktatási és Kulturális Minisztérium támogatásával, a Felsőoktatási Tankönyv- és Szakkönyv-támogatási Pályázat keretében jelent meg.

A KÖTET SZERZŐI

Ara-Kovács Attila, Balázs Judit, Barta-Vámos László, Benkes Mihály, Deák András, Deák Péter, Dérer Miklós, Endresz Ernő, Finszter Géza, Gálik Zoltán, Galló Péter, Juhász József, Juhász Ottó, Kéri Nagy Zsolt, Lehoczky Bernadett, Martinusz Zoltán, Mezei Tibor, Póti László, Rácz András, Rada Péter, Rostoványi Zsolt, Szövényi György, Tóth András, Valki László, Vass András

A SZERKESZTÉSBEN KÖZREMŰKÖDÖTT

Gárdos Tamás
Sándor Zsuzsanna

© Osiris Kiadó, 2007
© Szerzők, 2007
Szerkesztés © Deák Péter

Minden jog fenntartva. Bármilyen másoláshoz, sokszorosításhoz, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

Osiris Kiadó, Budapest www.osiriskiado.hu
Az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja.

A kiadásért felel Gyurgyák János
Szöveggondozó Macskássy Zsuzsa
A borító Ludwig Meidner *Az égő város* (1913) című képének
felhasználásával készült
Műszaki szerkesztő, tördelő Kurucz Dóra
Nyomta és kötötte a Dürer Nyomda Kft., Gyulán
Ügyvezető igazgató Kovács János
ISBN 978 963 389 915 1 ISSN 1416-6321

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó

1. A biztonság filozófiai, elméleti és pragmatikus megközelítése, politikai dimenziói

A biztonság fogalmi és tartalmi megközelítése, új értelmezései (**Deák Péter**)

A nemzetközi politika elméleti iskoláinak biztonságfelfogása (Rada Péter)

Biztonságpolitika, érdek- és értéktényezők, prioritások (Martinusz Zoltán)

2. A biztonságot fenyegető kemény kihívások, erőszakformák és kezelésük (Deák Péter)

Szervezett és válságból fakadó fegyveres konfliktusok, háborúk

A fegyverkezési szindróma

Biztonsági és védelmi szervezetek, intézmények

3. A 20. század nemzetközi folyamatainak hatása a biztonság rendszerére

A hidegháború korszaka (Dérer Miklós)

A transzatlanti gondolat (Deák Péter)

A 2. világháború után létrejött kollektív védelmi szervezetek (Deák Péter, Dérer Miklós)

A két katonai-politikai szövetség összehasonlító elemzése (Deák Péter)

Az 1990-es évek nemzetközi viszonyai, válságai, stratégiái (Deák Péter)

Válságkezelés, humanitárius intervenció (Deák Péter)

4. A globalizáció, a 21. század biztonságképe, új veszélyjelenségek

Új világrend - hatalmi viszonyok, unilateralizmus, multipolaritás (Gállá Péter)

Az Egyesült Államok az új évezred kezdetén (Dérer Miklós)

Megváltozott hagyományos, és újonnan jelentkező veszélyforrások (Deák Péter, Szövényi György)

Az új társadalmi jelenségek biztonsági kockázatai (Deák Péter)

A gazdaság biztonságának megnövekedett szerepe (Balázs Judit)

A civilizációk másságából fakadó konfliktushordozó jelenségek (Kéri Nagy Zsolt)

5. Magyarország belső és külső pozíciói, a védelempolitika trendjei

Biztonság- és védelempolitikai irányzatok a bipoláris világban, 1945-1990 (Deák Péter)

A Magyar Köztársaság megújuló védelempolitikája a rendszerváltás után (Endresz Ernő)

Közbiztonság és rendvédelem (Finszter Géza)

6. A Magyar Köztársaság geopolitikai környezete az új évezred kezdetén

A térség történelmi, földrajzi és civilizációs adottságai, a tágabb környezet biztonsági hatása (Tóth András)

A kelet-közép-európai országok geostratégiája (Ara-Kovács Attila, Tóth András)

Nagyhatalmi és európai szerepvállalás (Tóth András)

A jelen és a jövő kihívásai (Tóth András)

7. Válságtérségek napjainkban

A posztszovjet térség mint biztonságpolitikai kihívásforrás (Deák András, Páti László, Rácz András)

A Nyugat-Balkán biztonsági és stabilitási perspektívái (Juhász József)

A Közel-Kelet és az iszlám térség (Rostoványi Zsolt)

Kína és az ázsiai folyamatok új dinamikája (Juhász Ottó)

Az afrikai biztonság a 20-21. század fordulóján (Benkes Mihály) Latin-amerikai tendenciák és

nemzetközi kockázataik (Lehoczky Bernadett) A nemzetközi válságok és konklúzióik esettanulmányi

elemzése az 1990-es évektől (Mezei Tibor)

8. Kilátások

A nemzetközi közösség szervezeteinek új identitása, átalakulása.

A globális biztonság architektúrája (Deák Péter)

A közös európai külpolitika, biztonságpolitika és védelempolitika (Gálik Zoltán)

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) (Martinusz Zoltán)

9. A magyar biztonságpolitika jövőképe, programok, nemzetközi kötelezettségek, szerepvállalások (Deák Péter)

A globalizáció kihívásai és Magyarország A nemzetközi garanciák és a nemzeti érdekek összhangja

Jegyzetek

Felhasznált irodalom

Ajánlott irodalom

Függelék (Barta-Vámos László, Vass András)

Jelentős nemzetközi konferenciák és megállapodások

Nemzetközi és hazai szervezetek, intézmények

Kutatóközpontok, egyetemek, weboldalak

Nemzetközi és hazai dokumentumok jegyzéke

Kulcsfogalmak jegyzéke

ELŐSZÓ

A biztonságpolitika mint stúdium az 1970-es, 1980-as évek fordulóján jelent meg az egyetemi és posztgraduális kurzusok tantárgyi struktúrájában. Megszületését annak a tendenciának köszönhetjük, amely a nemzetközi enyhülés első szakaszában a háború és béke, a fegyverkezés és leszerelés, a konfliktusok és válságok kérdését a katonai szférából át kívánta emelni a nemzetközi kapcsolatok politikai területére. A hidegháború körülményei azt bizonyították, hogy az államok, országcsoportok közötti - elsősorban európai - feszültség megjelenési formája ugyan a katonai erőviszonyokban tükröződik, gyökerei és kezelési módjai azonban elsősorban nem itt, hanem a politika tartományában keresendők.

Ehhez járult, hogy a bipoláris rendszer és a végbemenő technikai forradalom újszerű kihívásokat emelt be a nemzetközi kapcsolatokba. A nukleáris kísérletek, a politikai-gazdasági migráció, a terrorizmus politikai formái, a tartós válságövezetek kialakulása azt bizonyította, hogy a kor problémáinak kezelése komplex értelmezést igényel, és a hidegháborús békeidőszakban a fenyegetések és veszélyek nem katonai formái, így például az elrettentés közvéleményi percepciója, a fegyverkezési verseny dinamikája és gazdasági következményei aktuálisabb veszélytényezők voltak, mint a háború maga.

A politikai és szakmai elit a problémák megközelítését ki akarta emelni az úgynevezett hadtudomány konzervatív megismerési köréből és államilag irányított diszciplínáiból, és a konstruktívabb politológia és szociológia vizsgálati körébe szándékozott bevonni, hiszen a biztonság a politikatudományban, mint a hadügyet felváltó, a nemzetközi kapcsolatokban sajátos primátust kapó kifejezés és főleg annak tartalma lényegesen gazdagabb jelenségtartományra terjedt ki. Miután a 2. világháborút követő korszak kiugró technikai, majd kommunikációs forradalommal, világgazdasági átrendeződéssel járt együtt, megfogalmazódtak és artikulálódtak azok a nem fegyveres, pontosabban nem katonai tartományba tartozó kihívások, amelyek értékeket, érdekeket, szuverenitást, tömegek életkörülményeit, ezen belül életét és a világban az emberiség, a civilizációk által megalkotott dologi értékeket veszélyeztethették.

A biztonsági garanciákat megteremteni és fenntartani hivatott stratégiák, azaz a biztonságpolitika tehát egyrészt nemzetközi dimenzióban jelenik meg, a nemzetközi kapcsolatok lényegévé válik, és az internacionális vagy regionális stabilitást hivatott megteremteni, ennek érdekében egyezményeket hoz létre, fórumokat szervez és tart fenn, integrációkat, szövetségeket, mai szóval architekturális elemeket teremt és működtet. Mindezek ugyanis feltételei a nemzetközi kapcsolatok, világgazdasági folyamatok, emberi jogok stb. érvényesülésének.

Az egyes veszélyterületek közötti kapcsolat és kölcsönhatás megállapítása, az aktuálisan kiemelt szférák preferálása a biztonságpolitika feladata. A biztonságfogalom ott lép be gyakorlatilag a politika tartományába, amikor az egyes veszélytényezőket értékelni, prognosztizálni, összehasonlítani kell, amikor a forrásokat el kell osztani a biztonsági faktorok között. Ez a politika pedig nyilván nem ágazati, hanem kormányzati jelleggel bír: a biztonságpolitika alapelveinek konvertálhatósága általában politikai konszenzust igényel.

A mai biztonságpolitikai gyakorlat alapvető funkciója a veszélyek valószínűségi, illetve volumenbeli prioritási sorrendjének megállapítása, az ezzel kapcsolatos állami stratégiák megalkotása, a feltételek és források, intézmények és nemzetközi garanciák megteremtése. Az elemzések azonban jórészt még napjainkban is a konzervatív jegyeket hordozó hadtudomány, az alkalmazkodó nemzetközikapcsolat-elmélet és statisztikai elemzések és szaktudományok előrejelzései alapján folynak. Ennek következtében az igazgatásban, a törvény-alkotásban, az egyes válságterületek „gondozásában” nem jelentkezik kellően az ágazatközi együttműködés, nem egyértelmű a tárcák illetékessége, nincs összhangban az egyes intézmények reformja, fejlesztése, és nincs meg az adott komplex politikai dimenzió interdiszciplináris elméleti megalapozása.

A stratégiaalkotás, a biztonságot, a stabilitást szolgáló törvényalkotás, a nemzetközi kapcsolatépítés mellett napjainkban egyre nagyobb szerep jut a rövid és középtávú előrejelzéseknek, a közéletben, a mindennapokban bekövetkező események kezelésének, a kockázatelemzésnek, a kommunikációnak, az információszerzésnek és -feldolgozásnak. Könyvünk éppen azt kívánja szolgálni, hogy a széles, horizontális értelemben vett biztonságpolitika pragmatikus oldalát képező folyamatos veszély-, válság- és konfliktuselemzés és menedzsment szereplői részére ismertesse és összefoglalja azokat az ismereteket, eljárásokat, amelyek e sokágú szakterületek művelői, illetve az ilyen munkakörökre készülőkhöz számára szükségesek. Miután a biztonság problémája igen összetett, az egyes területek kiemelkedő kutatói vállalkoztak egyes részek, fejezetek megírására. Az így elkészült kötet hazánkban, de talán a térségben is az első, az új évezred első évtizedének jelenségeit is tárgyaló, elméleti és gyakorlati kérdésekkel egyaránt foglalkozó kézikönyv, amely az Osiris Kiadónak a hiányt érzékelő kezdeményezése nyomán született.

Deák Péter